

УДК 336.77.067

**Малиновська І. О.**, здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

### **СУТНІСТЬ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

*У статті надано перелік операцій, що здійснюють комерційні банки України. Розглянуто сутність поняття активних операцій банківської установи як важливого елементу її діяльності задля отримання прибутку. Проаналізовано можливі варіанти класифікації активних операцій залежно від критерію, покладеного в основу (рівень ризику, ліквідність та строк укладання). Надано визначення банківського кредиту та його основні принципи. Зазначено цілі та переваги інвестиційної діяльності банківських установ, здійснено класифікацію такої діяльності. Запропоновано перспективні напрями розвитку активних операцій банківських установ за допомогою використання посередницьких операцій та нетрадиційних банківських послуг.*

**Ключові слова:** комерційний банк, активи, активні операції, ліквідність активів, кредитування, інвестиційна діяльність, факторинг, трастові операції.

**Малиновская И. О.**, соискатель высшего образования учетно-финансового факультета, Николаевский национальный аграрный университет, г. Николаев, Украина

### **СУТЬ АКТИВНЫХ ОПЕРАЦИЙ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ**

*В статье дан перечень операций, которые осуществляют коммерческие банки Украины. Рассмотрена суть понятия активных операций банковского учреждения как важного элемента ее деятельности для получения прибыли. Проанализированы возможные варианты классификации активных операций в зависимости от критерия, положенного в основу (уровень риска, ликвидность и срок заключения). Дано определение банковского кредита и его основные принципы. Указано цели и преимущества инвестиционной деятельности банковских учреждений, осуществлена классификация такой деятельности. Предложены перспективные направления развития активных операций банковских учреждений с помощью использования посреднических операций и нетрадиционных банковских услуг.*

**Ключевые слова:** коммерческий банк, активы, активные операции, ликвидность активов, кредитование, инвестиционная деятельность, факторинг, трастовые операции.

**Malinovskaya Irina**, applicant for higher education of Accounting and Finance faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

### **ESSENCE OF ACTIVE OPERATIONS OF COMMERCIAL BANKS**

**Introduction.** *Constant changes in the economic situation in the country and in the world give rise to new problems in asset management of commercial banks. This, in turn, requires the timely development and introduction of new and improved mechanisms for active operations of banking institutions. Only the implementation of such adequate mechanisms will allow, on the one hand, to satisfy the needs of consumers of banking services, and on the other - for banking institutions, to obtain the necessary level of profit for the acceptable risk to them.*

**Purpose.** Substantiation of theoretical foundations of organization and management of assets of banking institutions and determination of perspective directions of development of active operations in commercial banks.

**Results.** The article provides a list of operations carried out by commercial banks of Ukraine. The essence of the concept of active operations of a banking institution as an important element of its activity for profit is considered. Possible variants of classification of active operations are analyzed, depending on the criterion underlying (risk level, liquidity and term of putting). The definition of a bank loan and its basic principles are given. The purposes and advantages of investment activity of banking institutions are specified, the classification of such activity is carried out. Proposed directions of development of active operations of banking institutions through the use of intermediary operations and unconventional banking services are offered.

**Conclusions.** Currently, banking institutions carry out a large number of different banking operations. Mobilized by carrying out passive operations cash funds of the banking institution are placed through active operations in different directions. The basis of active operations of a commercial bank is its credit and investment operations. A commercial bank's profits in the future are dependent on their effective conduct. The conduct of active operations by a commercial bank will be considered effective if, in the course of these operations, it receives a stable profit. Balanced growth of assets and improvement of their quality is a prerequisite for achieving and maintaining the stable functioning and development of commercial banks and their positive impact on the development of the Ukrainian economy.

**Keywords:** commercial bank, assets, active operations, asset liquidity, lending, investment activity, factoring, trust operations.

**JEL Classification:** G 21, G 24.

**Постановка проблеми.** Постійні зміни в економічній ситуації в країні та світі породжують нові проблеми управління активами комерційних банків. Це у свою чергу вимагає своєчасної розробки та впровадження нових і удосконалення діючих механізмів здійснення активних операцій банківських установ. Лише реалізація таких адекватних механізмів дозволить, з одної сторони, задовольнити потреби споживачів банківських послуг, а з іншої – банківським установам, отримати необхідний рівень прибутку за прийнятної для них ризику.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Значний внесок у розробку питань стратегії управління банківськими активами зробили західні економісти Ф. Кристофер, С. Ліндгрєн, Г. Гарсія [11], С. Роуз, Дж. Сінкі, Дж. Ф. Маршалл. Дослідженню теорії і практики управління активами комерційних банків сприяють праці вітчизняних вчених економістів М. Александрової [1], О. Васюренка [2], І. Волошина [3],

О. Дзюблюка, І. Міщенко [7], В. Пірога [9], Л. Примостки [10], Г. Панової, В. Усоскіна та інших.

Незважаючи на велику кількість досліджень в цій галузі, розвиток банківської системи країни продовжується й надалі, отже і процес здійснення активних операцій банківськими установами потребує поглиблених наукових досліджень.

**Формулювання цілей дослідження.** Метою даної статті є обґрунтування теоретичних основ організації та управління активами банківських установ та визначення перспективних напрямів розвитку активних операцій в комерційних банках.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Банківська система – невід'ємна складова економіки країни. За її допомогою фінансовими ресурсами забезпечуються галузі економіки й народного господарства. В Україні функціонує дворівнева банківська система, на другому рівні якої знаходяться комерційні банки.

Комерційні банки виступають специфічними установами, що мобілізують вільні кошти, спрямовуючи їх у ті сфери народного господарства, які мають в них потребу.

Банківські установи в Україні сьогодні здійснюють перехід від високомонополізованої державної структури й адміністративно-бюрократичних методів управління банківською сферою до динамічного і конкурентного банківського співтовариства, що орієнтується на ринок на комерційний успіх [1].

Комерційні банки в Україні незалежно від форми власності, величини капіталу та спеціалізації виконують: операції із залучення тимчасово вільних грошових коштів у депозити (депозитні операції); операції, пов'язані із розрахунково-касовим обслуговуванням клієнтури (розрахункові та

касові операції); операції з кредитного обслуговування клієнтів (кредитні операції) [2]. На даний момент для підтримання високого рівня конкурентоспроможності коло операцій, що їх виконують банківські установи, є значно ширшим, але саме депозитні, кредитні та розрахункові операції є базовими операціями комерційних банків. Отже, діяльність комерційних банків, залежно від економічного змісту, прийнято поділяти на три групи:

- пасивні операції;
- активні операції;
- послуги [2].

Весь перелік банківських операцій відображається в активах і пасивах балансу банківської установи. Усі види операцій банків України представлені на рис. 1.

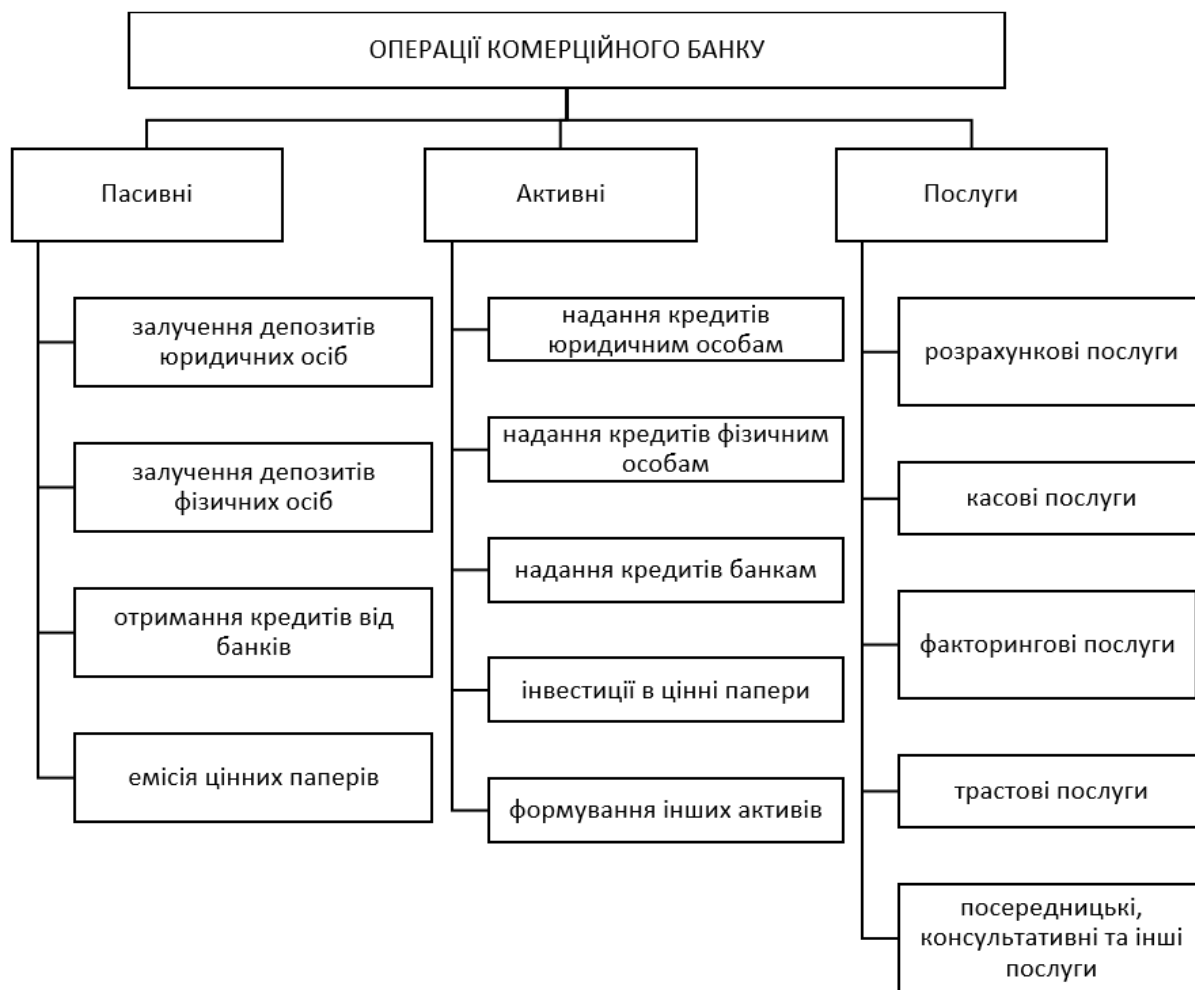


Рисунок 1 – Операції комерційного банку

Джерело: побудовано автором на підставі [2]

Здійснення активних банківських операцій у цій справі має суттєве значення для фінансового забезпечення економічного розвитку. Активні операції комерційних банків представляють собою діяльність, пов'язану з розміщенням власних і залученням банківських ресурсів з метою отримання прибутку [2].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [6] активними операціями називають кредитні та інші вкладення банківських ресурсів, з метою їх найефективнішого використання. Вважаємо, що активні операції банківської установи можна класифікувати за різними ознаками:

1. За впливом окремих видів активів комерційного банку на рівень дохідності: дохідні та недохідні. Дохідні активи – це активи, які приносять банківській установі процентний дохід. До їх складу належать: кредитний портфель, кошти, розміщені в інших комерційних банках, кошти, вкладені в цінні папери, інші активи, які приносять дохід. Недохідні активи не приносять дохід комерційному банку та до них відносять: кошти на кореспондентських рахунках, касові активи, основні засоби і нематеріальні активи, капіталовкладення, товарно-матеріальні цінності [3].

2. За строками розміщення банківських ресурсів активи балансу банківської установи поділяють на:

– поточні (активи до запитання, які повертаються за першою вимогою кредитора);

– строкові (кошти, розміщені комерційним банком на певний строк);

– квазістрокові (кошти, які не мають визначеного строку повернення і не можуть бути повернені за першою вимогою).

3. За рівнем ліквідності активи банківської установи поділяють на:

– високоліквідні активи (первинні резерви) – це кошти в касі, кошти комерційних банків на кореспондентському рахунку в НБУ;

– ліквідні активи (вторинні резерви) – активи, що приносять банку дохід (депозити в інших банківських установах, цінні папери у

портфелі банку, надані кредити комерційним банком, вкладення в дочірні та асоційовані компанії);

– низьколіквідні активи – пролонгована та дебіторська заборгованість;

– неліквідні активи складаються з простроченої та сумнівної до повернення заборгованості за кредитами;

– недохідні активи включають в себе: основні засоби, нематеріальні активи, капіталовкладення комерційного банку, товарно-матеріальні цінності;

– квазіактиви включають в себе: нараховані доходи (витрати) банківської установи, пов'язані з залученням коштів, прострочені нараховані доходи та інші активи.

4. За ступенем ризику активи комерційного банку поділяються:

– I група активів зі ступенем ризику 0 відсотків: готівкові кошти, банківські метали, кошти в НБУ;

– II група активів зі ступенем ризику 10 відсотків: короткострокові та довгострокові кредити, надані органам державної влади, нараховані доходи за кредитами, наданими органам державної влади;

– III група активів зі ступенем ризику 20 відсотків: боргові цінні папери органів місцевого самоврядування, нараховані доходи за борговими цінними паперами органів місцевого самоврядування;

– IV група активів зі ступенем ризику 50 відсотків: кошти до запитання в інших банках, що не належать до інвестиційного класу; нараховані доходи за цими коштами; активи до одержання; кредити овернайт, короткострокові та довгострокові кредити, надані органам місцевого самоврядування;

– V група активів зі ступенем ризику 100 відсотків: прострочені нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках, прострочені нараховані доходи за кредитами, довгострокові кредити що надані іншим банкам, фінансовий лізинг, наданий іншим банківським установам, кредити, надані суб'єктам господарювання, основні засоби, непокриті акредитиви [4].

Отже, активні операції банківських установ, є різними за рівнем ризику при здійсненні таких операцій, строками та рівнем ліквідності (можливістю трансформувати в кошти у готівковій та безготівковій формі, придатні для негайного виконання банком зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами). Так, банкноти і монети в касі можуть бути негайно

використані для видачі депозитів приватним вкладникам, довгостроковий же кредит, наданий для будівництва, не може бути швидко трансформований у кошти на кореспондентському рахунку комерційного банку або готівкові кошти в його касі [3]. Детальна структура активних операцій комерційного банку представлена на рис. 2.

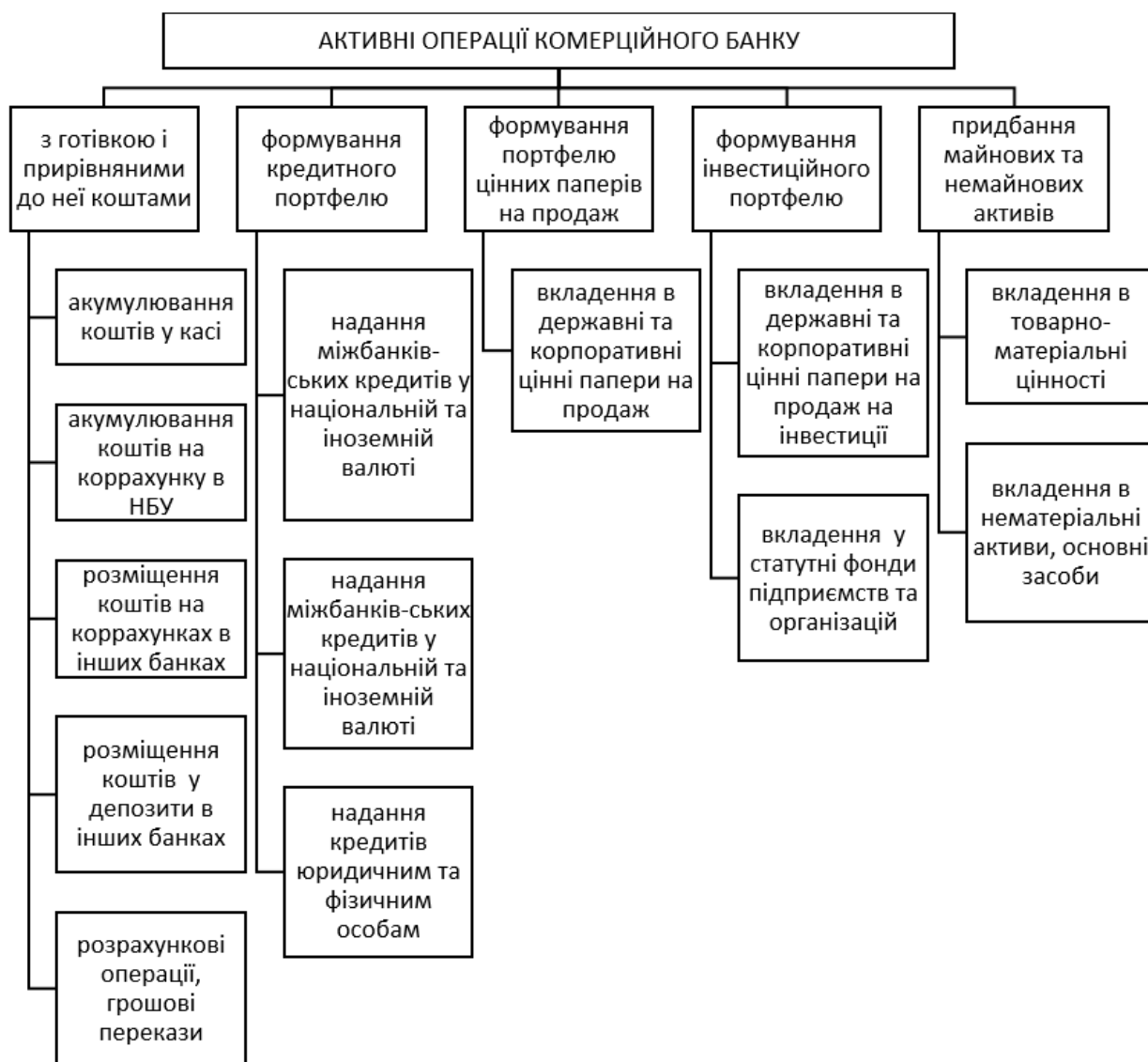


Рисунок 2 – Активні операції комерційного банку

Джерело: побудовано автором на підставі [4]

Варто відзначити, що найвищий рівень прибутку банківським установам дають такі активні операції, як довгострокові кредити та інвестиції у цінні папери. Вони, як правило, укладаються на тривалий період і мають високий ступінь ризику.

До активних операцій належать операції, здійснюючи які, комерційні банки забезпечують клієнтам можливість одержання необхідних йому коштів, і тим самим розміщують власний і залучений капітал. Це кредитні операції, пов'язані з

наданням клієнтам різноманітних позичок та їх погашенням, інвестиційна діяльність комерційних банків, тобто вкладання коштів у цінні папери підприємств усіх форм власності на відносно тривалий час, формування касових залишків та резервів, лізингові та факторингові операції [4]. Банківський кредит - це позичковий капітал комерційного банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання [6].

Основними принципами банківського кредитування є:

– строковість – надається на визначений строк;

– платність – за отриманий кредит необхідно платити відповідні відсотки;

– цільове використання – отриманий кредит повинен бути використаний на конкретні цілі, передбачені угодою;

– поверненість – кошти, які клієнт банківської установи отримав при укладанні договору кредитування, повинні бути вчасно ним повернені у повному обсязі.

На даний момент, у зв'язку із нестабільністю політичної та економічної ситуації в країні, кредитування банківськими установами реального сектору економіки є обмеженим. Тому комерційні банки повинні шукати більш надійні шляхи отримання прибутку. Одним з таких способів є здійснення інвестиційної діяльності.

Кожний комерційний банк обирає самостійно яку інвестиційну політику проводити, залежно від певного рівня ризику. Якщо комерційний банк хоче досягнути високих темпів росту прибутку, кошти вкладаються в прості акції молодих компаній, що дають при вдалому збігу обставин високий прибуток. Якщо ж комерційний банк націлений на забезпечення безпеки вкладень, то кошти вкладаються у прості акції стійких компаній [5].

Такі науковці як В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова [7] відрізняють прямі (капітальні) й портфельні (фінансові) інвестиції. Під

прямими розуміють інвестиції в основний капітал, а також приріст товарно-матеріальних запасів. Портфельні інвестиції – це інвестиції в цінні папери, випущені приватними компаніями або державою, у банківські депозити й ощадні сертифікати.

На нашу думку, основними цілями інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів є: 1) збереження грошових ресурсів; 2) диверсифікація активів; 3) отримання доходу та забезпечення ліквідності.

Банківські інвестиції можна класифікувати за різними ознаками, що представлені на рис. 3.

Останніми роками комерційні банки України вкладають кошти переважно в державні цінні папери, які забезпечують хоча й невисоку, проте стабільну доходність. Аналізуючи стан сучасної інвестиційної діяльності в Україні, можна дійти висновку, що банківські інвестиції у корпоративний сектор, не є джерелом стабільного прибутку чи гарантією підтримання високого рівня ліквідності. На даний момент, такі інвестиції є своєрідним баластом в інвестиційному портфелі комерційних банків України.

Перспективним напрямком конкурентної боротьби у сфері активних банківських операцій є ринок посередницьких операцій та нетрадиційних банківських послуг, що надасть змогу розширити клієнтуру, збільшити обсяг прибутку та диверсифікувати ризики [8]. Одним з таких напрямів розвитку банківських операцій є факторинг. Факторинг – це послуга банку, яка полягає у викупі платіжних вимог за меншою ціною, але з можливістю повернення потім початкової суми від боржника. Предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога).

Варто зазначити, що операція факторингу є досить ризиковою для банківської установи. В залежності від рівня ризику вирізняють такі її види як: а) з відповідальністю за ризик неплатоспроможності та без права регресу; б)

без прийняття ризиків неплатоспроможності (з правом регресу, тобто зворотної вимоги до постачальника відшкодувати сплачену суму).

Фінансування факторингової операції може здійснюватися до моменту купівлі або до настання строку платежу.



Рисунок 3 – Класифікація інвестицій банківської установи

Джерело: побудовано автором на підставі [8]

Варто погодитись з думкою Л. О. Примосткої [10], що факторинг є цілим комплексом фінансових послуг, до яких можна віднести такі:

- фінансування поставок продукції чи надання послуг (кредитування у вигляді попередньої оплати);
- страхування кредитних ризиків;
- облік дебіторської заборгованості;
- контроль за своєчасністю оплати і роботу з дебіторами;
- інкасацію дебіторської заборгованості позичальника тощо.

Окрім посередницьких операцій, одним з перспективних напрямків щодо збільшення прибутку в банківських установах, є розвиток трастових (фідуціарних) послуг комерційних банків. Під трастовими послугами маються на увазі такі, що засновані на довірчих правовідносинах, коли одна особа – довіритель – передає майно у розпорядження іншій (довірительного

власника) для управління в інтересах третьої особи (бенефіціара). Бенефіціаром може бути і сам довіритель майна [10]. Трастові операції тісно пов'язані з такими банківськими операціями та послугами, як валютні, операції з обліку, збереження цінностей, інвестування, консультування, розміщення коштів здійснення фінансового контролю за виконанням угод тощо.

**Висновки.** Нині банківські установи здійснюють велику кількість різноманітних банківських операцій. Мобілізовані шляхом здійснення пасивних операцій грошові кошти банківської установи розміщують через проведення активних операцій за різними напрямками. Основою активних операцій комерційного банку є його кредитні та інвестиційні операції. Від їх ефективного проведення залежить отримання комерційним банком прибутку в майбутньому. Проведення активних операцій комерційним банком буде вважатись

ефективним в тому випадку, якщо у процесі проведення цих операцій, він буде отримувати стабільний прибуток. Збалансоване зростання активів і поліпшення їхньої якості є необхідною умовою досягнення і підтримання стабільного функціонування й розвитку комерційних банків, їхнього позитивного впливу на розвиток економіки України.

#### Література:

1. Александрова М. М. Гроші. Фінанси. Кредит : навч. посібник / М. М. Александрова, С. О. Маслова. – 2-е вид. – К. : ЦУЛ, 2015. – С. 110-136.
2. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посіб. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2004. – 324 с.
3. Волошин І. Оптимальне управління роздрібним кредитуванням банку / І. Волошин // Вісник Національного банку України. – 2015. – №5. – С. 22-27.
4. Іванилова О. А. Удосконалення інструментарію управління портфелем активів комерційного банку / О. А. Іванилова // Вісник Запорізького національного університету. – 2015. – № 2. – С. 210-216.
5. Карчева Г. Т. Ефективне управління активами і пасивами – необхідна умова фінансової стійкості банку / Г. Т. Карчева // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2012. – № 1. – С. 240-249.
6. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні / В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник НБУ. – 2013. – № 5. – С. 12–17.
8. Національний банк України [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
9. Пірог В. В. Оцінювання якості кредитного портфеля банків з урахуванням виконання економічних нормативів НБУ / В. В. Пірог // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – Вип. 5. – С. 228-235.
10. Примостка Л. О. Управління банківськими ризиками : навч. посіб. / Л. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева. – КНЕУ. – 2016. – С. 245-265.
11. Lindgren C. J. Bank soundness and macroeconomic policy / C. J. Lindgren, G. Garcia, S. Mathew. – Washington, D. C. : International Monetary Fund, 1996.

#### References:

1. Aleksandrova, M. M. & Maslova, S. O. (2015), *Hroshi. Finansy. Kredyt* [Money. Finances. Credit], TsUL, Kyiv, Ukraine.
2. Vasiurenko, O. V. (2004), *Bankivski operatsii* [Banking operations], Znannia, Kyiv, Ukraine.
3. Voloshyn, I. (2015), "Optimal management of retail lending to the bank", *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, vol. 5, pp. 22-27.
4. Ivanylova, O. A. (2015), "Improving the tools of portfolio management of assets of a commercial bank", *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, vol. 2, pp. 210-216.
5. Karcheva, H. T. (2012), "Effective management of assets and liabilities - a prerequisite for financial stability of the bank", *Naukovyi visnyk ChDIEU*, vol. 1, pp. 240-249.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), "On banks and banking activities", available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 08 October 2017).
7. Mishchenko, V. Krylova, V. & Nikonova, M. (2013), "Restructuring of loans in crisis: world experience and possibilities of application in Ukraine", *Visnyk NBU*, vol. 5, pp. 12-17.
8. The national Bank of Ukraine, available at: <http://www.bank.gov.ua> (Accessed 16 November 2017).
9. Piroh, V. V. (2015), "Estimation of the quality of the bank's loan portfolio taking into account the implementation of the economic norms of the NBU", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 5, pp. 228-235.
10. Prymostka, L. O. Chub, P. M. & Karcheva, H. T. (2016), *Upravlinnia bankivskymy ryzykamy* [Management of bank risks], KNEU, Kyiv, Ukraine.
11. Lindgren, C. J. Garcia, G. & Mathew, S. (1996), *Bank soundness and macroeconomic policy*, International Monetary Fund, Washington.

